

Spotrebiteľ a životné prostredie

Medzi osem základných práv spotrebiteľa, deklarovaných Valným zhromaždením OSN r. 1985, patrí aj právo na zdravé životné prostredie. Myslí sa tým právo žiť a pracovať v prostredí, ktoré neohrozuje ani súčasné, ani budúce generácie. Ak si v pokoji premyslíme celý rozsah spomínaného práva – pridáme k záveru, že ochrana spotrebiteľa nie je taká jednoduchá, ako nám to mnohé médiá prezentujú. Ešte stále sa totiž za doménu ochrany spotrebiteľa považujú najmä služby a obchod, hoci práve tu by si znalý, právne podkutý spotrebiteľ mohol najľahšie pomôcť sám. Po takmer desaťročnej všeobecno-vzdelávacej masmediálnej kampani a zavedení základov spotrebiteľského práva do učebných osnov pre stredné školy, je náš spotrebiteľ vyzbrojený základnými znalosťami z oblasti tovaroznaectva a kontroly i so spôsobom uplatňovania reklamácií a sťažností. Problémom zostáva, že bežný spotrebiteľ nad 35–40 rokov sa nerád angažuje vo vlastnej veci. Očakáva, že ho niekto ochráni, že "sa to" vyrieši bez jeho vlastného pričinenia – a tento postoj prevláda v priamej závislosti od zvyšujúceho sa veku. Niet sa potom čo čudovať, že aj v prezentovaní problémov súvisiacich s ochranou spotrebiteľov sa uplatňuje pravidlo trhu: dopyt a ponuka. Spotrebiteľské organizácie i masmédiá opakovane riešia problémy súvisiace s nedostatkami typu výrobkov predávaných po dobe spotreby, nekvalitných "preležaných" textilných či obuvníckych výrobkov, s neetickým prístupom a nehoráznymi cenami služieb vrátane výrobcov tepla a na iné, oveľa dôležitejšie problémy, im neostáva čas.

Pritom práve otázky životného prostredia patria azda k najmacoškejším problémom, na ktoré si väčšina spotrebiteľov spomenie iba ak z hľadiska vlastného ekonomického problému, a tým je výmena vratných obalov.

Spotrebiteľa pritom vo väčšine prípadov trápi iba fakt, že ani za takmer desať rokov sa v rámci obratu fľašového tovaru nepodarilo vyriešiť bezproblémový odber zo strany obchodu a spotrebiteľ ľahá za kratší koniec. A to aj napriek skutočnosti, že Zákon FZ ČSFR č. 634/1992 Zb. o ochrane spotrebiteľa v § 18 určuje povinnosť prevádzkarňam, v ktorých sa predávajú výrobky vo vratných, zálohovaných obaloch, vykupovať ich po celú prevádzkovú dobu. Ten istý § 18 v odst. 2 ukladá, že sa výkup fľaš nemôže viazať na nákup tovaru. Predajca nesmie obmedziť ani množstvo vykúpaných zálohovaných obalov. Zákon NR SR č. 137/1998 Z. z. v § 14 b, odst. 12 ešte dopĺňa predchádzajúci zákon.

Stanovuje, že spotrebiteľ nie je povinný preukázať predávajúcemu zálohovanie vratných obalov. Spotrebiteľov v súčasnosti trápi, že zákon je síce na papieri – v praxi je však často neuplatniteľný. Iba ak zlomok spotrebiteľov myslí na surovinovú a energetickú náročnosť v súvislosti so sklenenými obalmi na "jedno použitie", alebo na ekologické problémy vznikajúce pri likvidácii plastových obalov. Darma argumentujú ochrancovia životného prostredia zamorovaním ovzdušia jedovatými látkami, ktoré vznikajú pri spaľovaní takýchto fľaš. Nik ich nevidí – zdá sa, že málokoho to aj trápi. Pre dôkazy netreba chodiť ďaleko: aj na smetiskách rekreačných oblastí sa takéto obaly spaľujú voľne, spolu s bežným odpadom z domácností.

Pri tomto nízkom environmentálnom vedomí niet sa čo čudovať, že spotrebiteľ nevidí súvislosti medzi svojím zabaným spôsobom života a ničením životného prostredia, spojené napr. s výrobou energie. Nechcem sa dostať k výrubom dažďových pralesov, stačí ak zostaneme v našom regióne. Kto vlastne chráni spotrebiteľské práva z tohto hľadiska? Iba najdrahšie spotrebiteľ pre domácnosť (vrátane kúrenia) sú energeticky menej náročné. Pri väčšine bežných výrobkov pretrvávajú princípy vysokého príkonu a pomerne nízkeho výkonu. Klasickým príkladom je vžitá predstava, že napr. vysávač je o to lepší, o čo viac Watov "zožerie". Funkčné prispôsobenie celého systému vysávania, hlavne zabezpečenie tesných spojov medzi vysávanou podlahou a zásobníkom prachu, si bežný spotrebiteľ prakticky nevedomuje ako možnosť šetrenia energiou. Napokon, prečo by mal samoštúdiom suplovať činnosť a kompetencie

niekoho iného? Veď dosiaľ sa u nás o potrebe šetriť energiou iba hovorí. V skutočnosti je ekonomicky mysliaci spotrebiteľ skôr trestaný za svoje progresívne myslenie. Alebo, nie sú všetky výrobky žiaduce z hľadiska úspor energie zaradené do skupiny s 23 % DPH? A to aj také, ktoré sú v krajinách okolo nás často štátom dotované! Napríklad, sú to všetky zariadenia súvisiace s alternatívnymi zdrojmi energie (solárne články a pod.).

Do kategórie "trestov" za progresívne a angažované myslenie možno zahrnúť aj (vo svete veľmi podporovaný) zelený konzumerizmus. Napriek skutočnosti, že medzi zdravú výživu a zdravie obyvateľstva možno dať znamienko rovnosti, ceny potravín z tohto hľadiska žiaducich, patria medzi luxusné – a opäť sa pri nich vyskytuje 23 % DPH. Prax je pritom taká, že široká vrstva spotrebiteľov na zdravé a racionálne stravovanie jednoducho nemá. Čoraz častejšie siahajú matky k osvedčeným zasyťovacím desiatam, t. j. chlebu s maslom či masťou. Z jedálneho lístka sa vytrácajú vysokohodnotné typy mäsa a nahrádzajú ich nezdravé, ale lacnejšie druhy s vysokým obsahom tuku. Pred r. 1989 sa na trhu teľacie mäso či sviečková objavili na pulte iba vtedy, ak sa v predajni práve vykonávala kontrolno-inšpekčná činnosť. Bol to vyslovene podpultový tovar, určený pre vyvolených. Dnes nájdete oba druhy bežne vyložené – zato sa úzkym profilom stali rebrá a bôčik. Priam za katastrofu považujem z hľadiska zdravotných dôsledkov na obyvateľstvo postupne klesajúcu spotrebu mlieka a mliečnych výrobkov. Patríme medzi štáty, v ktorých

zdravotný stav obyvateľstva nie je optimálny. Pritom sa ešte nemohli prejavíť dôsledky nedostatočnej výživy, t. j. spotreba lacných neplnohodnotných potravín, predovšetkým na úkor bielkovín – vo väčšej miere v podobe osteoporózy a iných civilizačných chorôb. Krátkozraká výživová politika, ktorá do štátnej pokladne v podobe DPH prinesie čiastočné zvýšenie prostriedkov, sa za pomerne krátky čas vypomstí nárastom nákladov na liečivá v zdravotníctve a zvýšenými dávkami sociálnej a zdravotnej poisťovne počas práceneschopnosti či invalidného dôchodku.

Nerobím si nádeje, že sa mi podarilo vyčerpať všetky hľadiská, ktoré sú v práve na zdravé životné prostredie zahrnuté. Veď to by som sa musela dotknúť takmer všetkých oblastí: od stavebníctva až po znečisťovanie vôd a ovzdušia zastaranými technológiami fabriek.

Verím, že azda v novom parlamente sa nebude Komisia pre životné prostredie skladať z nepohodlných a neposlušných poslancov, ktorí v nej budú za trest. Veď práve životné prostredie je tou materskou loďou, ktorá je základňou všetkých ostatných činností. Ak to všetci nepochopíme, Zem sa stane mŕtvou vodou, neplodnou púšťou a po nás zostanú iba hory civilizačného odpadu.

Marta Černá

RNDr. Marta Černá (1936), predsedníčka Fóra spotrebiteľov, Na Kalvárii 7, 811 04 Bratislava

Ekologizácia v protiklade s riadením lesného hospodárstva

Lesníctvo sa definuje ako "vedecky racionálna" tvorba a pestovanie lesov pre plnenie spoločensky nevyhnutných funkcií. Z analýzy tejto definície vyplýva rad predpokladov, ktoré odhaľujú jej neúplnosť a logickú rozpornosť:

Najskôr sa definujú funkcie, ktoré spoločnosť od lesov požaduje a ich plnenie sa považuje za spoločensky nevyhnutné. Z hľadiska filozofie vedy to znamená, že základom je *ilúzia možného, namiesto absolútnej nevyhnutnosti poznania možného*. Zanedbáva sa nevyhnutnosť poznania prírodnej skutočnosti lesa a podmienok trvalého využívania jeho produkčných zdrojov bez poškodenia ich prírodného základu.

- Z týchto funkcií sa odvodzujú hospodárske ciele

a technológia výrobného postupu (doslova lesnej výroby), o ktorej sa predpokladá, že zabezpečí ich realizáciu na horizonte dlhého produkčného cyklu (približne 100 rokov) v prírodných podmienkach, ktoré pritom zostávajú neovládnuteľné.

- Lesníctvo sa mení na technologický proces lesnej výroby, riadený pre maximalizáciu produkcie a jej kvality podľa spoločenských potrieb. Riadenie lesného hospodárstva sa považuje za absolútnu nevyhnutnosť nielen pre zabezpečenie spoločensky nevyhnutných funkcií, ale aj pre zosúladenie súkromných záujmov majiteľov lesov so záujmami spoločenskými – donucuje k stupňovaniu a maximálnemu využívaniu produkčného potenciálu.